

mogyi Imréné, a Faluvédő és Kulturális Egyesület tagja vezette be a hallgatóságot. A ma már csak a dinoszaurusz-kutatások kapcsán emlegetett valamikori Iharkútra dr. Tölgyesi József emlékezett. A többi falu rövid történetét Puskás Károly, Padragkút önkormányzati képviselője ismertette. A rendezvényen részt vett Schwartz Béla, Ajka város polgármestere is. Ő a köszöntőjében kiemelte, hogy ez az ünnepség is a most folyó „Ajka 60” program-sorozat egyik eleme. A kétéves akció, ezen belül Ajka településrészeinek versengése az év végéig tart.

A vendéglátó csékútiakat és a vendégeket, a meghívott falvak képviselőit (mintegy 180 fő) előbb az Ajka–Padragkút Tánc Együttes színvonalas vidám táncjelenetekkel, majd az úrkúti Orfeum operettegyüttes zenés, énekes műsorral szórakoztatta. Bemutattuk a Csékútról készült rövidfilmet is. A műsorszámok utáni baráti beszélgetéseket szerény vendéglátással fűszereztük.

Így emlékeztünk mi, az elmúlt 700 év utódai szeretett falunk megalapítására, melyet hívhatnak bármilyen néven, a mi szívünkben akkor is csak Csékút marad.

Varga György

„Ne szűnjön meg az úr szívének hajlandósága után menni...”

A kilencvenesztendő's dr. Kováts Dániel köszöntése

Nem véletlenül adtam ezt a címet a nálam éppen tíz esztendővel idősebb barátomat köszöntő írásomnak. Besznyeitől kapta Kazinczy Ferenc az életre szóló intelmet, de illik Kováts Dániel munkásságára is. Annál inkább, mert ő maga is jelentősnek tartja: Sátoraljaújhely lexikonának Kazinczyról általa írt szócikkében idézi. Hiszen Kováts Dániel tanár úr is *szívének hajlandóságát* igyekezett követni és követte is – amikor hagyták a földi hatalmak. Mert oly korban élt, amikor ehhez nem volt elég a *hajlandóság*, meg is kellett találni ennek sokszor körülményes módját. S „*Dani uraság*” nemcsak a célok meglátásában, hanem az utak meglelésében is jeleskedett.

Hogy mikor és hogyan ismertem meg Kováts Dánielt, sajnos nem emlékszem. Alighanem a sokunkat összeboronáló Morvay Péter, az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom fő szervezője igazított hozzá valamikor az idők kezdetén. Olyan tudománysegítő, magyarságismereti mozgalom volt, amit ő létrehozott, amire a XX. század apokaliptikus megpróbáltatásai között különösen nagy szüksége volt a nemzetnek, s voltunk jó néhányan, akik ebben találtuk meg a *hajlandóságunkhoz* igazodó szolgálat lehetőségét. De ha a „megismerkedés”-re nem is, az „elragdztatás” alkalmára annál jobban emlékszem. Az 1970-es évek első felében, valamilyen honismereti szervezés dolgában Sárospatakon jártam, s Kováts tanár úrra az osztályával

Kováts Dániel

szomszédos teremben várakozva fültanúja lehettem egy magyarirodalom-órájának. Nem előadásának témája ragadott meg elsősorban, hanem a *módja*. Felépítettsége, stílusa, *többszólamúsága*: amivel középiskolás diákjai figyelmét ébren tartotta, kérdéseivel az óra menetébe bevonta, ahogy rávezette ifjú közönségét egy-egy jelenségre, összefüggésre. Nem az oly gyakori monoton tanári duruzsolás hangja szűrődött át hozzám a félig behajtott ajtón, hanem az eleven és éber figyelem és részvétel, amit így – látatlanban – is érzékeltem, s amit Németh László a sikeres tanóra feltételének és jutalmának tekintett; amikor létrejön a tanár és a diák közt az „*üvegharang alatt megvalósuló szellemi kapcsolat*”. Nekem is volt néhány kiváló tanárom – 12 esztendő alatt pontosan négy –, és itt újra átélhettem azt a (sajnos) ritka élményt, amit az *igazi tanár* képes maga köré varázsolni. Azóta tudom, hogy Kováts Dániel tanár úr olyan ember, aki nem „egy a sok közül”!

A trianoni békediktátum által Magyarországtól elszakított, Kassa közelében lévő Abaújnadasdon született, iskolai tanulmányait szlovák tanítási nyelvű iskolában kezdte, majd a Felvidék egy részének visszatértét lehetővé tevő bécsi döntés után a kőszegi Hunyadi Mátyás Katonai Alreáliskolában folytatta. A miskolci Lévy József Református Gimnáziumban érettségizett még az államosítás előtt, ahol *szíve hajlandóságát* követve, az iskolában működő Kazinczy Kör elnöke lett. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen a magyar és az angol nyelv és irodalom szak hallgatója, s – ismét *szívére hallgatva* – a népi írók eszmevilágát tekintette iránymutatójának. Ez az irány azonban akkoriban a nemzeti értékek iránt fogékony és gondolkodó ember számára a börtön és a kényszermunkatábor felé mutatott. Édesanyjával és nővérével együtt hamarosan a Hortobágyra került, ahonnan csak 1954-ben szabadult, és levelezőn fejezhette be az egyetemet. Ezután szülőföldje tájain, Zemplénagárdon, Sátoraljaújhelyen, majd Sárospatakon kapott immár képzettségének megfelelő pedagógusi munkakört.

Kováts Dániel fiatal tanár korában is azok közé a pedagógusok közé tartozott, akik – Kodály szavaival – nem dobják vissza déli harangszókor a maltert a ládába, magyarul nem csak feladatnak tekintik a pályát, hanem lehetőségnek is. Már Zemplénagárd iskolájában fölhasználta az alkalmat, hogy hagyományos népi értékeket gyűjtsön, tehetséges diákjait tanulmányi versenyekre készítse és küldje. A nemzeti irodalmunkon felnőtt fiatal pedagógus ez irányú vonzalma támaszkodhatott a pataki Újszászy Kálmán professzor és Balassa Iván múzeumigazgató szakmai támogatására, valamint a már említett Morvay Péter néprajzkutató és Végh József nyelvész pártfogó útmutatására. Az internacionalizmust hangoztató, valójában a szovjet érdekeket kiszolgáló diktatórikus rendszerben a nemzeti érdekek szolgálatát kereső érdeklődése az 1956-os forradalom leverését követően őt is a résnyi lehetőséget kínáló Hazafias Népfront keretei között létrejött Honismereti Bizottságba vezette, amelynek tíz éven keresztül megyei elnöke volt. Megindította és szerkesztette a ma is élő *Szülőföldünk* és a *Széphalom* folyóiratot, s pedagógusi munkássága mellett kihasználta a civil szférában rejlő lehetőségeket is. Nyugdíjba vonulásáig a Kazinczy Ferenc Társaság elnöke volt, bekapcsolódott az országos honismereti és az anyanyelvi mozgalomba.

1993-ban családi késztetéssel Szegedre költözött, ahol – értékes évkönyveik szerkesztésében való közreműködésével – részt vett a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkájában is. Ugyancsak családja mozgásával függött össze Budapestre költözése, aminek hírért nagy együttérzéssel hallottam, hiszen nemrég magam is átéltem a költözködés nem mindig felemelő élményét. Ezért az utóbbi években már csak a villámposta s néha a telefon segítségével tarthattuk a kapcsolatot. Innen tudtam, s ámulva láttam, hogy Dani bátyám szellemi termékenysége éveik gyarapodásával nemhogy csökkenne, de mintha éppen nő-

vekedne. Betöltve 80. évét, egyre szaporodott a betakarított és magtárba hordott termés. Sajnos nem kaptam kézhez eddigi életművét bemutató teljes bibliográfiát, de a szétszórt és korántsem teljes adatokból úgy látom, mintha exponenciálisan növekedne a megjelent kisebb, de inkább nagyobb műveinek száma. És milyen művek! Méltók a termékeny, sokoldalú, polihisztorságra hajló szerző minden nemzeti ügyért aggódó, minden ilyen jellegű kezdeményezést segítő elkötelezettségéhez.

Amikor megkaptam a megtisztelő felkérést, hogy folyóiratunkban köszöntsem honismereti mozgalmunk doyenjét, először is könyvespolcaimon néztem szét. Hét önálló, vagy társszerzővel készült kötetét találtam, ami sajnos még harmada sincs a wikipédián nyilvántartottaknak, bár az sem teljes, és mennyi lehet az általa szerkesztett vagy „közreműködésével szerkesztett”, gondozott kötet, a legkülönbözőbb folyóiratokban, évkönyvekben, vagy – urambocsá! – napilapokban megjelent írások sokasága, amelyekről félszáznyi válogatást nemrég kaptam kézhez. A távolság, s a mindkettőnké sújtó baleset miatt immár „légiessé” vált kapcsolatunk ellenére úgy érzem, hogy a körülményekhez képest figyelemmel tudom kísérni ünnepeltünk sokoldalú munkásságát, s azokat az elemeket is, amelyekből személyisége építkezik.

Kezdem Újszászy Kálmánnal, akivel nemcsak a „*pataki szellem*”, a genius loci köti össze mindmáig, de a *nemzeti szolgálat* eszméje is. Jól kifejezik ezt a rokon érzést Újszászy professzor 1988-ban hozzá írt szavai: „... két városban várnak azok a feladatok, amelyeknek végzésére Te rendeltettél”, ezért „*nincs is értelme másként élni, mint szolgálni a szűkebb és tágabb hazát, és benne, mint az elődök is tették, mindig a nemzetet*”. Úgy érzem, Kováts Dániel megfelelt a professzor úr „elvárásainak”. Mint a gazdagon bugyogó, Sárospatak és Sátoraljaújhely térségében feltört forrás itatta a hely kultúrájára szomjazókat, de munkássága – mint a felfakadó víz – egyre táguló koncentrikus körökben termékenyíti és táplálja Zemplén, Abaúj művelődési életét, majd az egész összetákolt megyéét, aztán a „megfara-gott” országét, hogy aztán annak határain is átnyúlva az egész térséget, ahol valamikor elevenen virágzott – vagy éppen raboskodott – a magyar szellem, a magyar nyelv és a magyar gondolat.

A súlyra sem csekély Újszászy-émlékkönyv egyik szerkesztőjeként lélegzetelállítónan gazdag szerzőgárdát sikerült összetoboroznia szellemi atyamesterük tiszteletére, de az egyik fő fejezet címével – *Ember és szerep* – a Patakhoz számos lelki szállal kötődő Németh Lászlóra is vet egy összekacsintó pillantást. Kováts Dániel munkásságában jelentős helyet kapott a nyelvművelés, a helyes beszéd- és magatartáskultúra művelése. Nagy szerencsénk, hogy az e témával foglalkozó írásainak jelentős részét nemrég megjelentette a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium alapítványa. Nem véletlen, hogy a Rába-parti város Kazinczy nevét viselő gimnáziuma adta ki a gyűjteményt. Az itt szervezett nyelvművelő versenyek zsűrijében rendszeresen résztvevő Kováts Dánielről írja a könyvet szerkesztő Németh Tibor: „*hosszú évtizedek óta figyelni a nyelv és a beszédkultúra jelenségeit, vizsgálja a nyelv és a magatartás kapcsolatát*”. Írásának egy része – *Emberségünk tükre: a beszéd* címmel keretbe foglalva – a szülőföld, a jellem és az iskola beszédünkre gyakorolt hatásával foglalkozik, s kiemeli a honismeret és az anyanyelvpolás kapcsolatának jelentőségét. Mert – mint írja – „*Az anyanyelvvél való foglalkozás nélkül a honismereti tevékenység elképzelhetetlen*”, hiszen „*mindkét mozgalom – noha a múlt örökségét gondolja – a jelennek és a jövőnek dolgozik.*” A gyűjtemény második része – Cyranóra utalva – a *Mondhatta volna szebben* címet viseli és Kováts tanár úr több mint félszáz nyelvművelő, beszédünket pallérozó írását adja közre.

Kováts Dániel szinte minden valamikori lakóhelyén – vagy annak táján – otthagyta kezének és gondolatainak nyomát, Anteusként merítve az erőt és osztva az áldást. Bánfalva,

az abaúji Hegyköz, Kassa, Kázmárk, Zemplénagárd... De Sárospatak és Sátoraljaújhely érthető módon kiemelkedik közülük, persze nem is csak a tanár úr munkásságában. A több mint 2200 szócikkből, csaknem 800 illusztrációból álló és 1490 forrásmunkára támaszkodó *Sátoraljaújhely lexikona* helytörténeti irodalmunk párját ritkító vállalkozása, amelyet a szerkesztést végző Kováts Dánielnek és a szerkesztőbizottság további négy tagjának húsz szerző munkáját összefogva sikerült megvalósítania. Műfajilag teljesen más a *Sárospatak ege alatt* című tanulmánykötet, amelyben ünnepeltünk nem kevesebb, mint nyolcvannyal tanulmánya feszít szivárványt az amúgy is ezerszínű „*Bodrog-parti Athén*” fölé. Itt bontakozik ki teljes pompájában Kováts Dániel palettája: a város és táj múltjának drágaköcként csillogó értékei, a pataki szellemi műhely glóriájának messze sugárzó ereje, amit a történelem pörölycsapásai sem tudtak összetörni. Balassi Bálinttól, Lorántffy Zsuzsannától és Amos Comeniustól Móricz Zsigmondon, Cs. Szabó Lászlón és Németh Lászlón keresztül, a kortárs, Balassa Ivánig, Barsi Ernőig – hogy e néhány kiemelt névvel érzékeltessem a Kováts Dániel által megidézett szellemi honvédsereg körét és méreteit. A legtöbbet persze a Kazinczy Ferencről és az Újszászy Kálmánról írottak közül emelt be a szerző a kötetbe. Ezekből láthatjuk igazán Kováts tanár úr azon képességét, hogy mennyi oldalról, milyen sok szögből és szempontból tud bemutatni egy-egy személyt, eseményt, jelenséget úgy, hogy mindig újat kapunk. Olvasása nyomán mi is elmondhatjuk a több ízben ott vendégeskedő Németh Lászlóval: „*Patak eddig egy barátságos gyűjtőnév volt számomra, de most már kezdenek kibontakozni belőle a hozzám közelebb eső arcok.*”

Kazinczy Ferencről azonban nem csak az említett kötetekben talált tanulmányokat olvashatom szerény házi könyvtáramban, hanem két, kiállításával tartalmához méltóan igazodó, eleganciájával is megkapó könyve is itt van a kezem ügyében. Amíg ezekbe temetkeztem, Kováts tanár úr vendégének érezhettem magam, akit a házigazda folyamatosan gazdag gondolataival lát el. A „*Fény s nagyvilág énnekem Széphalom*” című a Kazinczy Ferenc-emlékhely keletkezésének történetét és utóéletét foglalja össze. Megismerhetjük belőle a széphalmi „emlékhely komplexum” múltját, jelenét és – amennyire ez lehetséges – a jövőjét is. Jó alkalom arra, hogy megismertessen a széphalmi mester magának „*otthont és műhelyt teremtő*”, a helynek rangot és nevet adó törekvésével, ahol aztán tengernyi fizikai és szellemi munka, gond, megaláztatás, és ritka rátaláló megelégedettség és öröm várta. Mégis, innen szökken szárba, majd borul virágba a felvilágosodás korának bimbózó magyar irodalma.

Németh László ugyan olykor ellentmondásosnak ítélte Kazinczy néha merev nyelvújító és időnként egyoldalú irodalompartoló szerepét, de „művelődésszervezéséről” ő is elismeréssel ír: „*Embereket szervez és embereket oszt szét, fiatalokat bátorít és öregeknek szerez kedvetlenséget, a szellem pókjaként hálózva be magával Magyarországot.*” S a „hálás” utókor, talán szegyenkezve is a Petőfi által ott talált és meg is verselt riasztó állapotokon, idővel felfedezte a hely emlékének jelentőségét, és „*a széphalmi sír – valóságosan, vagy virtuálisan – költők, írók zarándokhelye*” lett. Tisztelgett a sírnál Petőfin kívül Arany János, Tompa Mihály, Jókai Mór és még sokan mások, de csak a költő halálának centenáriuma után jutott odáig a „*nemzeti lelkesedés*”, hogy érdemben cselekedjék. Kováts Dániel gondos lelkiismeretességgel veszi számba az emlékhely formálódásának állomásait: a sír rendbetételét, az emlékcarnok felépítését, a Kazinczy-relikviák összegyűjtését és kiállítását. S az emlékhelyre koronaként felkerült nagyszabású létesítményt, a Magyar Nyelv Múzeumát,

---

1 Németh László: Négy kísérlet. A minőség forradalma. Kisebbségben. Politikai és irodalmi tanulmányok, beszédek, vitairatok. I. Püski. Bp., 1992. 527.

amely dr. Pásztor Emil nyelvészprofesszor ötlete nyomán a Kazinczy Ferenc Társaság kezdeményezésére keletkezett. 2001-ben helyezték el az alapkövét, s számos kiváló személyiség és rangos intézmény összefogásával, mesebeli hét esztendő alatt lett kész, hogy Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulóján megnyithassa első kiállítását. Mondanom sem kell, hogy Kazinczy legújabb s egyik legrangosabb létesítményének létrejöttében, beosztásának szakmai szempontú megalapozásában és kivitelezésében az akkorra már nyugdíjban – de nem nyugalomban – lévő Kováts Dániel is alaposan kivette részét, még ha erről tiszteletre méltó szűkszavúsággal emlékezik is meg könyvében.

A Kazinczy alakját felidéző másik könyve már címlapján is különleges műfajt ígér: *A rab Kazinczy útján – Párhuzamos útinapló*, olvashatjuk a Kemecei Balázs fotóművésszel és más fotográfusokkal közösen alkotott mű címloldalán. Párhuzamos útinapló? Igen, több mint két évszázadnyi időeltolással indult el a Kazinczy Ferenc Társaság néhány elszánt tagja, hogy végigjárják az öfelsége I. Ferenc kíméletlen elnyomó apparátusával fogságba hurcolt névadójuk gondos topográfiai körütekintéssel rögzített útvonalát. Hogy Kováts Dániel nyolcvanesztendőskorban vállalkozott erre a 3000 kilométeres zarándokútra, nemcsak szívós és jól karbantartott fizikumát, de a nagy szellemi előd iránti lankadatlan érdeklődését és tiszteletét is mutatja. Az pedig, hogy a nem mindennapi tapasztalatokat és élményeket nyújtó utazásról még abban az esztendőben írásos beszámolót közölt a *Széphalom* évkönyvben, majd kiállításokon is bemutatták az úton készült képeket, érzékelteti, milyen fontosnak tartották a zarándokút résztvevői, és személy szerint Kováts tanár úr a művelődéstörténeti értékű anyag mielőbbi közkinccsé tételét.

Habent sua fata libelli! Az én birtokomban lévő *Rab Kazinczy útján* című könyvnek az volt a sorsa, Daninak kétszer kellett elküldenie hozzám, hogy egyszer megérkezzen, de így talán még nagyobb örömet szerzett. Nemcsak a valamikori ország hatfelé hullott részeinek egy-egy mai helyszínével ismerkedhettem, de a tanár úr „helyben született” gondolataival is, hiszen mint írja: „*rabsága hat és fél esztendejének nyomon követése tanulságos élmény ma is*”. Időről időre érzékelhetjük is azt a szívdobogtató átélést, ami elfoghatta barátainkat, amikor ugyanazoknak a hegyeknek, utaknak, épületeknek jelenkori képét láthatták, amire a többször vasra verten utazó rab is tekinthetett. Budai fogságának első helyszínén megilletődve pillanthattak ki azon a rácsos ablakon, amerre „*vezették s ment kétségek között, hallgatta halálos ítéletét, s kellett 35 évesen szembenéznie sötét és reménytelen jövőjével*”.

Torokszorító lehetett látni Spielberg, Brünn – az egykori Morvaberény –, Kufstein, majd Munkács várainak börtöncelláit, a lépcsőt, amelyen *ő is* lépkedett, az ablakot, amelyen *ő is* kitekinthetett, s a gyönyörűséges tájakat, amelyeket *ő is* simogathatott a tekintetével, elgondolva: milyen szép lehet itt élni – de szabadon! „*A szenvedők iránti tisztelettel jártuk körül az épületegyütteseket*” – jegyzi meg a zarándokút krónikása. Ugyanígy meghatódhattak, amikor már visszafelé követve a Napóleon seregei elől Munkácsra „visszavont”, még mindig rab Kazinczyt, mert Dévénynél felidézték a *Fogságom naplójából* a jelenetet, amint az ismét magyar földre lépő Kazinczy – mint írja – térdre esvén: „*Megcsókolám jobbjom ujját s csókomat úgy nyomtam az anyaföldre. Patria, te teneo!*”² De bizony ez a „haza” akkor ugyanolyan rab volt, mint az, akit fogolyként kísértek benne újabb és újabb börtönébe. Akitől, amikor végre, összesen 2387 napos rabság után kiszabadult, a börtönparancsnok e szavakkal búcsúzott el: „*Most az egyik rabságból a másikba kerül!*”

* * *

---

2 „Tarts meg hazám!”

Mondják, hogy a másik embert, még barátot is, a vele való utazás közben lehet igazán megismerni, és – megszeretni. Én is utaztam néhányszor Kováts Dániellel, de csak rövidebb távokon. Kellemes együttlét volt valamennyi, de igazából nem azokon zártam őt a szívembe, hanem a már említett régi-régi találkozásunkon, amikor „lesből” részese lehettem sárospataki magyarórájának. De most ez az „utazás” a rab Kazinczy útján, részemről bármennyire is virtuális volt, olyan szellemi élményt jelentett, amit alighanem jobban élveztem, mintha fizikailag is részese lehettem volna. Mert most vált világossá számomra: mindig így kellene utaznunk, hogy aközben egy *mindentudó* barát táplálja belénk – mint autónkba a kutaknál a benzint – az élményeket rögzítő tudást, s az ehhez szükséges érzelmi hátteret.

Köszönöm az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomnak és a honismereti mozgalom „szekértáborának”, hogy megismerhettem – már csak így jön a nyelvemre – Danit. Köszönöm a Gondviselésnek, hogy magunk között tudhatunk, hogy ha távolból is, de olykor levelet válthatunk. És kérem a Fennvalót, hogy még sokáig tartson meg mindnyájunk javára és örömére!

Halász Péter

Források. *Kemecsei Balázs–Kováts Dániel*: A rab Kazinczy útján. Párhuzamos útinapló. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, 2017; *Kováts Dániel*: Anyanyelv, emberség, beszédmód. Írások a beszéd- és magatartáskultúráról. Kiadja a Kazinczy Ferenc Gimnázium Az Iskoláért és az Anyanyelvért Alapítványa, Győr, 2017; *Kováts Dániel*: „Fény s nagyvilág énnékem Széphalom”. A Kazinczy Ferenc emlékhely története és hatása. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, 2009; *Kováts Dániel*: Sárospatak ege alatt. Esszék, tanulmányok. Sárospatak, 2014; Sátoraljaújhely lexikona. Szerk.: *Dr. Kováts Dániel*. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, 2001; Újszászy Kálmán emlékkönyv. Szerk.: *Balassa Iván, Kováts Dániel, Szentimrei Mihály*. Szabad Tér, Budapest–Sárospatak, 1996; *Kováts Dániel–Fehér József*: Királyhelmeccről indultak... Helmeccy Mihály és Kemechey Jenő életútja és életműve. Kiadta a Kazinczy Ferenc Társaság és a Lorántffy Zsuzsanna a Bodroghöz fejlesztéséért Társulás, Sátoraljaújhely–Királyhelmecc, 2018.

Halász Péter nyolevanéves

„Valahányszor megszólalok – hirdetem,
hogy magyar vagyok...”

Gyimesben és Csíkszeredában jártunk –
Halász Pétert köszöntöttük

Halász Péter, a moldvai magyarok elkötelezett és szenvedélyes kutatója ebben az évben ünnepelte 80. születésnapját. A Honismereti Szövetség és a *Honismeret* című folyóirat szerkesztőjével és szerkesztőbizottsági tagjaival 2019. október 27-én látogattuk meg őt gyimesközéploki otthonában.